

Cinema

“LAWRENCE OF ARABIA”, el miratge del poder

per Jordi Graset

Cine Club Sabadell

El s britànics s'establiren a Aden -al sud de la península aràbiga- l'any 1839. El 1869, s'obrí el canal de Suez i el seu interès pel domini de la zona augmentà progressivament. Durant la primera guerra mundial, s'obrí un segon front al proper Orient. D'un costat, els turcs -enemics tradicionals dels àrabs- pugnaven per estendre la seva zona d'influència ajudats pels alemanys, aliats seus. De l'altre, els anglesos ajudaven els àrabs prudentment amb la doble finalitat de disgregar el potencial germànic (els bàrbars) i de consolidar el seu domini colonial amb el mínim desgast. En aquest context, sorgeix la figura de T.E. Lawrence, un oficial anglès inconformista i indisciplinat que, degudament manipulat, es revelarà utilíssim per a aquest darrer fi.

L'apropament que David Lean, realitzador, i Robert Bolt, guionista, fan del personatge correspon a un posicionament ètic que constitueix l'eix vertebrador de l'obra del director, en la qual observem un lligam ferm entre films tan diferents com THIS HAPPY BREED (La vida manda), 1944, BRIEF ENCOUNTER (Breve encuentro), 1945, o DOCTOR ZHIVAGO (Doctor Zhivago), 1965, en què els drames personals i/o familiars no són sinó el resultat d'un procés històric i sociocultural perfectament contextualitzat, la comprensió del qual enriqueixen.

Heroi contradictori i controvertit, Lawrence s'emparenta amb el Coronel Nicholson de THE BRIDGE ON THE RIVER KWAI (El puente sobre el río Kwai), 1957, i el Pavel "Pacha" del DOCTOR ZHIVAGO, tres personatges obstinats i carismàtics que queden superats per la pròpia obra. Lawrence és la personificació de dues forces que no s'exclouen sinó que es superposen: la civilització i l'atracció bàrbara. Sovint mitificades des de posicions morals excloents, són font constant d'equívocs. Una bona mostra n'és la refinada hipocresia del comandament anglès que opta per ometre l'assistència mèdica urgent als ferits de Damasc en benefici del seu objectiu polític. L'altre, Ali (Omar Sharif), que apareix com un bàrbar, tant als ulls de Lawrence com als nostres, quan li mata el guia i que, progressivament, es constituirà en el referent ètic als excessos de l'heroï. Ali acaba essent el punt d'equilibri, la línia horitzontal d'aquest desert excitant. Lawrence, en canvi, és la passió, l'ambició desmesura-

da, el sol encegador. El seu procés de retorn als orígens no tendeix a la regeneració sinó a la degeneració. Joc d'aparences equívocues, doncs: Ali vesteix de negre, Lawrence de blanc i, alhora, joc de falses dicotòmies: civilització/bàrbarie, valent/covard, heroic/no heroic, entre dos personatges que mai no assoleixen una transferència positivadora. L'ambigüitat de LAWRENCE OF ARABIA somou els nostres fonaments culturals: El príncep Faisal (Alec Guinness) li diu a Bentley, el periodista (Arthur Kennedy): "Els nostres valoren l'home pels seus èxits en el camp de batalla". Per la mateixa raó, els oficials anglesos afalaguen un Lawrence que, desvestit d'heroisme, bascularà entre el menyspreu i la indiferència. I, justament, Bentley cerca un heroï que engresqui els seus conciutadans davant del fet imminent de l'entrada dels EEUU en la confrontació bèl·lica. Tant li fa que tot sigui una fal·làcia i que l'ídol de peus de fang llisqui per la pendent de la decadència, de la bàrbarie.

Lawrence és un personatge tràgic en la mesura que el seu exacerbat narcisisme el mena a transcendir l'humà. Al comentari que el desert pot ser divertit, Dryden (Claude Rains) li contesta: "El desert només és divertit per als beduïns o per als déus". I ell no pot ser ni beduï desenganyat, mostrarà a Ali la seva pell blanca ni Déu. Entre l'il·lusori i el precari, les seves accions esdevindran estèrils. Així, el seu fracassat Consell Àrab. Lawrence és un individu clos en si mateix. Lean, amb la concisió i la facilitat per a la metàfora dels grans mestres, ens ho mostra mitjançant la construcció simètrica de la primera i darrera seqüències. La mirada perduda en el desert infinit és la visualització de la seva mort espiritual. Una mort més important que la física -que no veurem-(1). La pretensió de transcendir l'humà és manifesta al llarg d'aquest itinerari, en el qual Lawrence complirà la gesta i gaudirà de la glòria per, finalment, devallar als inferns. Senyor de la vida i de la mort -colpidora seqüència de l'execució de Gasim a qui havia salvat de morir en el desert-, jutge i llum enmig de la tenebra- la seva vestimenta blanca il·lumina aquesta seqüència nocturna en què evita un vessament de sang-, "El Orens", renaixut i rebatejat, conduirà els moradors del desert cap al seu "alliberament" -Aqaba, la terra promesa-. Ali, culminat el tram més perillós de la

travessa del desert, li insisteix: "Agreix-ho a Déu!". Però al "Escrit està..." bíblic, Lawrence hi oposa el "res no està escrit" i torna a refer el camí del desert per donar la vida a Gasim. Acomplida la conquesta d'Aqaba, la posta de sol li confereix una aura mítica, en la qual es recrea. Tot seguit decideix anar-se'n cap a El Cairo atravesant el desert del Sinaí. Auda Abu Tayi (Anthony Quinn) li censura aquesta insensatesa. Lawrence li contesta: "Moisés el creuà!, i Auda, al seu torn: "Però Moisés era un profeta! I estimat de Déu!". El càstig a la seva supèrbia serà la mort del seu servent a qui no aconseguí deslliurar del pou de sorra. Però "El Orens" es resisteix a ser, simplement, Lawrence. Passejarà la seva aura triomfant per damunt del tren després de desafiar les bales del militar turc que jeu agonitzant. Riu, invulnerable, i la seva ombra majestuosa es projecta damunt del desert - seqüència que ens retrotrau a l'exhibició iconoclasta que segueix al seu bateig àrab- Però, ben aviat, només li restaran uns quants fidels. I quan els pregunta: "Qui vol caminar amb mi sobre les aigües?. Ningú no respon. Han perdut la fe. Ja no és Déu. Ni tampoc no ha arribat a ser un àrab. La posterior flagel·lació és un darrer acte de supèrbia que evidencia la gratuïtat dels seus actes. Definitivament, el miratge s'ha esvaït. El Lawrence que segueix és una caricatura de si mateix, un individu cruel i patètic.

Amb el naixement del dia al desert, premonitori del renaixement de Lawrence, comencen cent minuts prodigiosos de cinema fins a l'arribada a El Cairo-, que constitueixen el cor d'una obra mestra fascinant. El desert és el gran protagonista. Exuberant, ferotge, plàcid i enigmàtic. Un repte desmesurat per als qui li són estranys. El desert amplifica la tragèdia humana, en tota la seva insignificança i grandiositat. Reverbera la pròpia imatge fins a l'infinit i, en el límit, els éssers mostren el que tenen de millor i de pitjor. No hi ha cap resposta, solament l'eco de la pròpia veu. Una solitud i una emoció, també, infinites. En cap moment el paisatge té una funció decorativa, sinó que actua sempre com un element viu. La planificació -element bàsic de l'estètica de Lean- no li atorga, solament, una funcionalitat narrativa, sinó un poderós contingut simbòlic. Els altres elements de la posada en escena, també orquestrats magistralment pel realitzador, ens donen una

de les pintures impressionistes més aconseguides del cinema. La mateixa música, a voltes una palpitació, altres vegades una queixa ofegada, sovint una explosió d'emoció, traspuja tota la força de les imatges. La càmera de Lean sap extreure del desert tots els estats d'ànim dels personatges, reflectint-ne els contrastos: el desànim, la impotència, la fatalitat o l'eufòria. Uns personatges que s'expressen en tota la seva intensitat enfrontats a un mitjà hostil, una situació típica en els films de Lean. I en això rau el veritable espectacle. Un cinema intimista i espectacular que no cau mai en el monumentalisme, cosa que un Mann o un Ray, víctimes del bronstonisme, no van poder evitar. Revelar tota la força semàntica de la realització de Lean no demana un article sinó un estudi i, per tant, em limitaré a alguns exemples. En relació a aquesta renúncia conscient a l'espectacularitat, és obligat remarcar la seqüència de l'assalt a Aqaba. Després d'uns primers plans propers de l'inici de l'assalt, la càmera s'allunya mostrant-nos els llocs de defensa abandonats i els canons muts i immòbils cara al mar. Ha estat, simplement, una victòria fàcil i Lean renuncia a adornar-la amb els tòpics de sempre. Res que ens distregui dels personatges protagonistes que, immediatament, tornen a omplir el llenç. Una altra seqüència que permetria recrear-se en l'espectacle: la de l'extermini de la brigada turca. Solament en la mesura en què l'extrema crueltat de l'acció evidencia el grau d'alienació a què ha arribat Lawrence, Lean ens mostra l'extermini en tota la seva crueltat. Una veritable orgia de sang a les antípodes de les victòries èpiques gratificants. LAWRENCE OF ARABIA no és mai un cant èpic, sinó que llisca del poema líric cap a l'elegia. L'atac als turcs és precedit en solitari pel d'un dels seguidors de Lawrence, enfollet perquè el vilatge que acaben d'arrasar els turcs era el de la seva gent. La seva càrrega suïcida és neutralitzada pels trets turcs. Damunt de la sorra, queda una taca de sang que té el seu corresponent geomètric amb el pla que ens mostra el camp de batalla sembrat de cadàvers turcs. La lectura de les imatges és fàcil: la violència engendra violència -un discurs constant en l'obra de Lean-, però la inserció de la metàfora en el si de la narració sense recórrer a la retòrica, sovint només és a l'abast dels grans clàssics. Un altre exemple magistral: la manera d'explicitar el paper de la dona. Un element com el camell, que forma part del paisatge i que resulta indispensable per a la supervivència, però que no té veu pròpia. Primer, solament veurem les mans d'elles que surten per sota de les petites tendes muntades damunt dels

Omar Sharif, Peter O'Toole i Anthony Quinn, tres dels protagonistes de LAWRENCE OF ARABIA.

camells. En una altre ocasió, un pla des del darrera de la tenda enquadrarà les seves figures negres i immòbils retallades sobre l'expedició guerrera que es posa en marxa i a la qual acompanyaran amb els seus crits -l'única vegada que les sentirem: un udolar de coratge i de queixa.

Tota la vena poètica que recorre LAWRENCE OF ARABIA es fonamenta en la seducció subjacent a la superposició civilització/barbàrie. Auda, decebut per l'engany que amaga la seducció -el gros rellotge que ha pres com a botí no funciona- opta per procurar-se un botí en estat natural: un preciós cavall blanc. Canviarà la lluna reflectida en l'aigua del pati del palau de Damasc per la seva lluna del desert. Auda, a diferència d'Alí, sempre intueix el parany que s'amaga sota el seductor Lawrence i només el segueix quan serveix als seus interessos. Lawrence és un egòlatra dins del qual la seducció del desert i la seva pròpia formen un tot: excel·lent metàfora emmirallant-se en la daga. Lean ens alerta sobre la seducció: moltes d'aquestes metàfores tenen un significat ambivalent. Les mateixes projeccions d'ombres humanes sobre el desert són tant un símbol de poder com de mort. En el desert, cel i terra es confonen en un miratge. En aquesta dimensió precària, es produeix la metamorfosi de Lawrence. Entre cel i terra, camina inexorable cap a l'autodestrucció.

La travessa del desert -llevat de moments excepcionalment emotius- està planificada, preferentment, en panoràmiques o travel-lings panoràmics. Per contrast, l'entrevista entre Lawrence i el general Allenby (Jack Hawkins) al pati del local d'oficials està planificada en travel-lings o panoràmiques circulars a fi de reforçar l'acorrallament del personatge. L'exercici del

poder exigeix autocontrol i cinisme, dues "virtuts" que Lawrence no posseeix. El príncep Faisal comenta a Bentley: "Per a Lawrence, la pietat és una passió, per a mi, una qüestió de bona educació. Jutgi qui és més de fiar". En el món sense escrúpols de la política, ni ell ni el coronel Brighton (Anthony Quayle) hi tenen cabuda i, ambdós es veuran -literalment- obligats a sortir d'escena.

Tant els actors protagonistes com els secundaris -diferenciació que a LAWRENCE OF ARABIA no s'escau gaire- confeixen una sòlida entitat psicològica als seus personatges. Un altre encert de Lean.

LAWRENCE OF ARABIA és una restauració per agrair i un film per enyorar. David Lean, un autor que cal reivindicar.

Notes:

(1): *La mort espiritual -que no física- del Pavel "Pacha" de DOCTOR ZHIVAGO està representada pel mateix pla d'unes ulleres penjades a unes branques, establiment així un lligam inequívoc entre aquest personatge i Lawrence.*

(2): *Tres dels films de la darrera època tenen per títol el nom del protagonista: LAWRENCE OF ARABIA, DOCTOR ZHIVAGO i RYAN'S DAUGHTER (La hija de Ryan), 1970. THE BRIDGE ON THE RIVER KWAI, en canvi, és el d'aquesta obra que supera el propi creador.*

MONTESINOS

Recordi... per Catifes - Banderes -
Tapisseria - Cortinatges -
Moquetes - Cobrellits

Gràcia, 18 - Tel. 725 43 08
SABADELL